בס"ד

דרכי חינוך
בונים את דור העתיד

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

פרשת תרומה - תשע"א

גליון קנ"ו שנה חמישית

דבר תורה

"**וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים**". שמות כ"ה ה'.

רש"י מביא את התנחומא בפרשתינו (ט'), שמקשה, "מאין היו להם במדבר [עצי שטים]", ומתרץ, "פירש רבי תנחומא, יעקב אבינו צפה ברוח הקודש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר, והביא ארזים למצרים ונטעם, וצוה לבניו ליטלם עמהם, כשיצאו ממצרים" [אלא שיש לציין, שרש"י מבאר בקצרה שיעקב עצמו נטעם, ובתנחומא כתוב, שיעקב נטעם ע"י שאמר לבניו שהם ינטעו, "יעקב אבינו נטע אותם בשעה שירד למצרים, אמר לבניו, בני, עתידים אתם להגאל מכאן, והקב"ה עתיד לומר לכם משאתם נגאלין שתעשו לו את המשכן, אלא עמדו ונטעו ארזים מעכשיו, שבשעה שיאמר לכם לעשות לו את המשכן, יהיו הארזים מתוקנים לכם. מיד עמדו ונטעו ועשו כן"].

והקשה הט"ז ב'דברי דוד', עצם קושית התנחומא צריכה הבנה, מה קשה יותר בעצי שטים מהיכן היה להם במדבר, על פני כל שאר הדברים שבני ישראל היו צריכים להביא לנדבת המשכן, שכאן הקשו מהיכן היו להם. וביותר, שביומא ע"ה ב' מבואר, שישראל היו רגילים לקנות את צרכיהם מתגרי הגויים, וא"כ מדוע היה יעקב צריך ליטע את הארזים בשביל ישראל, כאשר היתה להם אפשרות לרוכשם אצל התגרים.

הביאור הפשוט בזה הוא, שהיות והציווי לבנות את המשכן היה במוצאי יום הכיפורים, ותוך פחות מיומים העבירו קול במחנה שיש להם די והותר לכל עבודת המשכן, אפילו עצי שטים, א"כ בהכרח שהעצים היו אצלם, שלא מסתבר שיכלו להשיג אצל תגרים תוך זמן קצר עשרות רבות של עצים ענקיים כאלו (שכל אחד, לאחר שרבעוהו, היה אמה על אמה וחצי, וגובה עשר אמות).

ודרך נוספת ניתן לבאר ע"פ מה דאיתא בע"ז מ"ו א', שעצים שנטעו לשם ע"ז אסורים לעולם בהנאה, ופשוט שאסורים לגבוה, וא"כ בני ישראל לא יכלו לרוכשם אצל התגרים, מחשש שמא נטעום לצורך ע"ז, במיוחד שעצי ארזים הם מיוחדים, שיש סברא גדולה לומר, שבדורם הפרוץ מאוד בע"ז, רוב העצים ניטעו לע"ז, ועל כן בהכרח שהיו צריכים להביא את העצים עמם, את אותם עצים שידעו שיעקב זקנם עם בניו נטעום לצורך גבוה.

תירוץ נוסף מבארים, שמלשון ציווי התורה (שמות כ"ה ג'), "וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם...", משמע שלא היה ציווי על הגזברים לטרוח ולהשיג את מה שצריך לבניית המשכן וכליו, אלא רק לקחת מישראל, א"כ שואל המדרש, התינוק כל הדברים מובן היאך הם יהיו ביד ישראל, אבל מהיכן יהיה להם עצי שטים, ולכך יישב שבזכות נבואתו של יעקב היו בידם עצי שטים.

האמת היא שרבותינו הראשונים כבר התקשו בזה, אבל מאופן אחר, מה היו יעקב ובניו צריכים לטרוח ליטע ארזים, ולסחוב אותם במדבר, כאשר הם יכולים למוצאם במדבר. ועוד הקשו, היאך ישראל יכלו לאמר לפרעה שהם הולכים רק דרך שלשת ימים לזבח, כאשר הם לוקחים איתם עצים ענקיים ורבים כאלו.

יש שתירצו שאכן לא היה במדבר ארזים, וזהו מרומז בנבואת ישעיה (מ"א י"ט), "אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה...", שאין מצוי במדבר ארזים. ויש שלמדו דלא כמדרש, אלא שהיו במדבר יערות גדולים של שטים, כפי שמוזכר בתורה ובנביאים, שכמה מקומות נקראו שטים, כגון (במדבר כ"ה א'), "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים..." (והוסיפו וביארו, ששטים הם עצים קלים מאד וחלקים, ולכך לקחום לבנין המשכן, שכל מ"ח הקרשים וכל העמודים וכו', הכל משכו שמונה בקר שבני מררי קבלו).

ויש שלמדו בדרך דומה, שבסמוך להר סיני, במקום בו חנו, היה יער גדול, ועדיין לא היו העננים מסככים עליהם, הלכו כל ישראל וכרתו את כל היער ולקחו הקרשים לעצמם, לבנות להם סוכות, ולכך היו הקרשים בידם, וכשמשה ביקש קרשים לבניית המשכן, נתנו כל אחד בנדיבות לב.

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" לרבנים ומלמדים - מוגש לעילוי נשמת ארץ ישראל

כתב חידה

בתחילה מה שלמדתי שכחתי,
ולבסוף את האחרים לימדתי.

בני שזכה למחצית גדולתי,
בגיל צעיר מפרידה ילדתי.

סעודותי משמשות כדוגמא,
ומאחת מהן נלמדת הלכה.

מי אני?

רמז: דמות הקשורה לפרשה

תזכורת: הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה או ברמיזתה בפרשה או בפרש"י

מעשה רב

ראובן, מנהל גמ"ח מסודר, נוהג מידי יום לעלעל בפנקסי החובות, ע"מ לדאוג שבעלי החובות יפרעו במועד, והגמ"ח ימשיך להתנהל כסדרו.

בב' אדר א' טלפן ראובן לשמעון הלווה, והזכיר לו שכבר חלף מועד הפרעון שלו, בשטר כתוב שמועד הפרעון בר"ח אדר, והיום כבר ב' באדר.

השיב שמעון, אם כך נותרו עוד כ"ח ימים, שכן עדיין לא הגיע ר"ח אדר ב', והיות וכתוב ר"ח אדר, יש לנו בשנה זו תאריך זה פעמיים, אשר על כן, כל עוד אין לך הוכחה ברורה שכוונתינו היתה על אדר הראשון, הרשות בידי לפרוע רק באדר השני.

ואילו ראובן טען, שהיות ובשעה שכתבת תאריך זה, לא זכרנו שיש שני אדרים, בהכרח שהכוונה היתה לר"ח אדר הקרוב למועד ההלואה, כבכל שנה רגילה.

השאלה היא, הצדק עם מי ?

לחכימא ברמיזא

בר"ה (ט"ז ב') איתא, "ג' דברים מזכירין עוונותיו של אדם... ועיון תפלה", ופרש"י, "סומך על תפלתו ובטוח שתהא נשמעת".

לפי"ז יש צורך ליישב עובדא באדם גדול מסוים.

התדע מיהו ?

[ואם תדע מי נסתלק מן העולם משום טעות בזמן ראש החודש, תגלה מיהו].

מבין חידות

היכן מצינו שיש לשוב בתשובה באותו חפץ שבו חטא, למרות הכלל ש'אין קטיגור נעשה סניגור'.

מענייא דסדרא

קיי"ל דלאו הניתק לעשה אין לוקין עליו (מכות י"ג ב', ועוד).
היכן לכאורה מצינו בפרשתינו לאו הניתק לעשה, שלוקין עליו.

לרפואה שלימה של הרב ראובן בן דינה שליט"א בתושח"י

משיב דבר

אין להכריע בשום פנים ואופן על פי הכתוב כאן הלכה למעשה

תשובות לשאלות שהתפרסמו בליון צה בשבוע שעבר

תשובה "למעשה רב"

בתשובה לשאלה, האם מותר לתבוע בבית משפט, חברה בבעלות של חילוניים, שאין סיכוי שיבואו לדין תורה, או שצריך רשות לכך מב"ד כשאר תביעה לערכאות, והאם עכ"פ יש צורך לקחת רשות מרב אחד לזה.

יש לברר, א. מה הדין בתביעה נגד גוי, האם מותר לתובעו בערכאות ללא היתר מיוחד, ב. האם מומר דינו כגוי, ג. האם המצהיר מראש בהסכם חתום שכל הדיונים ידונו אך רק בערכאות, אם יש היתר לתובעו בערכאות. ד. מי מוסמך לתת היתר לתבוע בבימש"פ, אם דיין יחיד, או דוקא ב"י שלם.

א) אמנם בגיטין פ"ח ב', "היה ר"ט אומר, כל מקום שאתה מוצא אגוראיות של עכו"ם, אע"פ שדיניהם כדיני ישראל, אי אתה רשאי להזקק להם, שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לפניהם ולא לפני עכו"ם". פשטות הגמ' דהוא אלאו לאו הבא מכלל עשה.

טעם האיסור מבואר בתנחומא שהובא ברש"י ר"פ משפטים, "שהמביא דיני ישראל לפני הכנענים, מחלל את השם ומייקר את עכו"ם להשביחם (ס"א להחשיבם), שנאמר כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים, כשאויבינו פלילים זהו עדות לעילוי יראתם". מבואר כאן דיש בזה משום ב' איסורים נוספים, שגם אילולא הפסוק דלפניהם, היה אסור, א. חילול ה'. ב. שמחשיב שם העכו"ם [ויש בזה מדרדא ד"לא יִשָּמע על פיך", עי' פרש"י בע"ז ו' א' ד"ה משום הרווחה, וע"ע בפרש"י בנזיר כ"ג ב' ד"ה אלא לאו].

ולכאו' כשתובע גוי לערכאות בזמן שאין יד ישראל תקיפה, אין כ"כ חילול ה', שהרי ברור שא"א לו בענין אחר, אך משום מייקר שם העכו"ם יש מקום לחשוש, וכמו"כ משום לא ישמע על פיך נמי יש לאסור, דגורם שישבע הגוי בשם העכו"ם שלו.

ב) אמנם ביבאור הגר"א חו"מ רס"י כ"ו, כתב, "בתנחומא שהובא ברש"י ר"פ משפטים, מנין לבעלי דינים של ישראל שיש להם דין זה עם זה וכו', ת"ל אשר תשים לפניהם, לפני ישראל ולא לפני גוים, *שכל מי שמניח דיינֵי ישראל* והולך לפני גוים, כפר בהקב"ה תחלה, ואח"כ כפר בתורה, שנאמר כי לא כצורנו צורם...", ויש לדקדק בלשונו שכתב, שכל מי שמניח דיינֵי ישראל וכו', משמע דבאופן שאין באפשרי לדון לפני דיני ישראל, שאז אינו בכלל מניח דיינֵי ישראל, אינו צריך להימנע מלילך לערכאות[1], וא"כ בגוי כשאין יד ישראל תקיפה, להתנחומא לכאו' איסורא מעיקרא ליתא.

ג) והנה בפסטוות, התנחומא שהעיתק בביהגר"א, מיירי מבעלי דינים ששניהם ישראלים, לא באופן שחד מינייהו גוי, ובכה"ג, הא נפסק הדין להדיא, דגם בידוע מעיקרא דאינו צייח דינא, מ"מ צריך רשות ב"ד, דבשו"ע חו"מ סי' כ"ב, כתב, "היתה יד הגוים תקיפה, ובעל דינו אלם, ואינו יכול להציל ממנו בדיינֵי ישראל, יתבענו לדיני ישראל תחלה, אם לא רצה לבוא, נוטל רשות ב"י"ד, ומציל בדיני גוים מיד בעל דינו".

אלא דיש לדחות, דכל מש"כ השו"ע הוא באחד שאינו צייח דינא 'אם יחייבוהו', לא שאינו רוצה כלל לבוא לב"ד, משא"כ מי שאין רוצה כלל לבוא, צ"ע אם עדיין יש ליטול רשות ב"ד, דהא לשון השו"ע "ואינו יכול *להציל ממנו*... יתבענו לדיינֵי ישראל תחילה, *אם לא רצה לבוא*...", כלומר, אם אחר שתבעו לא רצה לבוא, וכמובן ה"ה אם בא ולא רצה לציית דינא[2], אבל אם מעיקרא לא רצה לבוא כלל, מאן דאמר לא דצריך ליטול רשות.

ד) והנה מצינו דברים מפורשים לענין אם מותר או אסור לישראל לתבוע גוי בערכאות, בשו"ת תשב"ץ מ"ד, חוט המשולש, הטור השלישי ש' ו', שאחרי שמאריך בחומרת העוון דערכאות, כותב, "פרט אחד צריך להזכירו, שאפילו עם העכו"ם אסור לדון בערכאות, וזה נזכר במדרש ילמדנו, וכן בשאלתות פרשת ואלה המשפטים ופרשת שופטים, וז"ל, ומנין שישראל ועכו"ם שיש להם דין ועסק זה עם זה, שאסור לומר לעכו"ם לך עמי לערכאות, לפי שהוא עובר בלאו, שנא' מגיד דבריו ליעקב וכו' לא עשה כן לכל גוי, ע"כ. שהולכים היום עם העכו"ם לערכאות, הוא כדי להציל מידם, וכמ"ש פ"ק דע"ז (י"ג א') הולכין ליריד וכו', ה"נ לדון עם העכו"ם בערכאות של גוים לא התירו, אלא מהאי טעמא דמציל ממנו, דהיינו שהעכו"ם לא ציית לדיינינו, ואינו פורע לישראל עפ"י ב"ד, לכן הותר להוליכו לערכאות, שהרי אפילו ישראל אם הוא אלם ולא ציית דינא, מצילין ממנו ע"י עכו"ם, וכ"ש עכו"ם דלא ציית לדיינינו, אבל אם העכו"ם ציית לדינא, וכ"ש שהוא רוצה לדון בדיינינו, ומקבל את הדין, פשיטא שאסור להוליכו לערכאות, ומזה הנדון כמה ק"ו לישראל עם ישראל".

נתבאר מדברי, דיש איסור לתבוע גוי בעש"ג, וא"כ ה"ה ודאי לענין תביעת מומר לעש"ג, אלא שמצד שני, באופן כמו בנידד"ד, שברור שלא יבוא עדיין עמו בב"ד של ישראל, מלשון התשב"ץ נראה, דהיו נוהגין לילך בכה"ג גם בלא ליטול רשות מב"ד, וזה על סמך היתר כללי של 'מציל מידם' האמור בע"ז י"ג א', ואע"פ שנסתייע מדברי הרמב"ם באלם ישראל, ושם הא כתב הרמב"ם דצריך רשות, הא י"ל דרק לענין עצם זה שבאיסור דעש"ג יש התירים לפעמים, לזה הביא ראיה מהתם, אך לענין הדין, הא דבריו ברור מללו, "ומה שהולכים היום עם העכו"ם לערכאות הוא כדי להציל מידם", ולא כתב דהוא אחר נטילת רשות מבי"די.

ה) וראיתי בכסף הקדשים חו"מ סי' כ"ו סק"ג, שכתב, "גם שאין לילך בעש"ג קודם רשות מבד"ץ דעֵם בני ישראל, מ"מ מי שידוע עליו, שידוע מאליו חיוב שלא לעשות עולה, והוא ממונה בעיר, או שיש אומדנא שלא תועיל התביעה בביד"ץ דעֵם בני ישראל, והיא אומדנא ידועה לרבים, י"ל ששייך בזה מעין מה שאחז"ל (סנהדרין ח' ב') חבר אי"צ התראה, וגם דלא ק"ל שם כן, מ"מ לגבי התראה לגבי משפט י"ל שמועילץ אומדנא כנ"ל". מדברי מבואר, דעיקר ענין נטילת היתר, הוא משום התראה, ולכאו' הוא צע"ג, דמהרמב"ם סוף סנהדרין ומטוש"ע חו"מ כ"ו, משמע דהוא זה דין מדיני התובע, שצריך תחילה לתובעו לפני ב"י"ד ישראל.

ובשו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' קנ"ה אות ב', כתב לענין הגשת תביעה נגד מומרת בעש"ג, "להלכה למעשה, יש ליקח רשות ב"ד, או כפי הנהוג אצלינו לשלוח הזמנה אחת במקום שלשה[3] ולהתרות, שאם לא תבוא לדינא ינתן לתחובע רשות לילך בערכאות, או אם הב"ד יחליטו שהיא בכלל אלם ולא ציית דינא, א"צ להזמינה לדין, אלא יותן בלא זה רשות להלך עמה בערכאות". וכן כתב בתשובות והנהגות הו"ג סי' תמ"א, ע"אדם שהוא אפיקורס או מחלל שבת בפרהסיה וכדומה, או פירמא (חברה) שברור בודאי שלא ילכו לב"ד, ראוי להזמינם פעם אחת, או עכ"פ לקבל רשות מב"ד. ושמעתי שכך הורה הגאון בעל מנחת יצחק".

ועם כי בנדד"ד יש עוד טעם להקל, משום מש"כ בסוף הקדשים חו"מ סי' ד', לצדד "דלגבי להציל את עצמו לעתיד שלא יגזלו ממנו, רשאי להציל גם ע"י עש"ג גם בלי רשות ביד"ץ, גם אם אין נחוץ (כלומר, שכעת עדיין אינו עלול להינזק עוד) וצלע"ע כעת היטב".

מ"מ כיון שגם הכסף הקדשים לא הכריע דאין צריך לבקש רשות ב"ד, וגם כמה פוסקים הנ"ל ס"ל דגם בכה"ג בעי רשות ב"ד, ע"כ יש לעשות שאלת חכם מובהק דוקא, דכל ענין כגון נידו"ד, לפני שמגיש תביעה בעש"ג, דלפעמים מתירים ולפעמים אוסרים, ונסיים בפסוק אשר סיים בתשו' התשב"ץ הנ"ל, "והמטים עקלקלותם יוליכם ד' את פועלי האון שלום על ישראל".

תשובה ל"לחכימא ברמיזא"

בתשובה לשאלה, מיהו האדם גדול שאיש צורך לייטב עובדא דידיה עם מ"ש ברמב"ם סוף"ה ממלכים, דאסור לצאת מבבל לשאר ארצות, ולהכס"מ אף ארץ ישראל בכלל.

המדובר הוא בהלל הזקן, כדאיתא בפסחים ס"ו א', "ת"ר הלכה זו נתעלמה מבני בתירא וכו', אמרו, כלום יש אדם שידיע אם פסח דוחה את השבת אם לאו, אמרו להם אדם אחד יש שעלה מבבל, והלל הבבלי[4] שמו, ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון[5], ויודע...".

וכתב בספר 'יר"ד זעירא' (להגר"י דורי זצ"ל[6]), "ולולא דמסתפינא הייתי אומר בכוונת הרמב"ם, שהוא לא פסק את השאמר בב' יהודה וכו' להלכה, אלא פסק רק הממירא אל רב יהודה כשם שאסור וכו', והכוונה רק מבבל לשאר ארצות הוא דאסור, אבל לא"י מותר. והטעם הוא, כמ"ש רש"י מפני רבוץ תורה.

ומה שסיים הרמב"ם שנאמר בבלה יובאו וכו', לא נתכוין לומר שגם לא"י אסור, כמ"ש רב יהודה על פסוק זה, אלא שהביא הפסוק אסמכתא בעלמא, לומר, שכל זמן שלא בא לא"י, שיהיה דוקא בבבל, ולא יצא לשאר ארצות, זה היה נראה לי בס"ד לידחק בדברי הרמב"ם, ולהציל את כל עולי בבל מאיסור עשה, ומחוסר ספרים הצריכים, לא יכולתי להארץ יותר, אחר זמן ראיתי בספר הנדמ"ח אבן האזל על הרמב"ם, שכתב כעין מה שכתבתי, והנאני[7] [אמנם להכס"מ עדיין צ"ע].

והרמז: מי שכינויו דומה לכינוי של מי שאמרו עליו, "דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא", דבב"ק ק"ג א' איתא, "אמר רבא, ר' נתן דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא" (וכעי"ז בב"מ קי"ז ב'), וכמה דוכתי בגמ' קרינן ליה 'ר' נתן הבבלי', עי' גיטין ס"ה ב' "אמר רבא, ר' נתן בבלאה הוא ודייק בין פיטורה לפטורה", ופרש"י, "ר"נ דבבלאה הוא, שבא מבבל, כדאמרינן בב"ב (קל"א א') העזתי בני בנתן הבבלי", ועי' שבת קל"ד א', שבזכותו נימולו ויהודים ותינוקות במדינת קפוטקיא, והיו קורין על שמו נתן הבבלי, ועולים הדברים כמין חומר.

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, היכן מצינו שם עיר שרמזו בה את שיעבודן של ישראל[8].

בפסוק (שמות כ"ד י') "ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר", פרש"י, "היא היתה לפניו בשעת השעבוד לזכור צרתן של ישראל, שהיו משועבדים במעשה לבנים", וכתב בעל הטורים, "לבנת, ב' במסורה, הכא, ואיך ובשיחור לבנת (יהושע י"ט כ"ו), והיא שם עיר, ונקראת כן ע"ש שבנויה מלבנים, וזהו שדרשו (ירושלמי סוכה פ"ד ה"ג) שהיתה כעין לבנה, לזכור שעבודן של ישראל".

הרי שבשם העיר לבנה רמזו שיעבוד של ישראל, ואפשר שמשום כך גם באמת נקראת קוֵי, אמנם לא מוכרח כן, וראה במלב"ם שם, שכתב, "המבארים כתבו, ששיחור לבנת הוא שם נהר, ולהבדילו מנהר מצרים שנקרא שיחור סתם, נקרא זה שיחור לבנת", ולהנ"ל י"ל דבדקדוק כינוהו לבנת, *להבדילו ממצרים* בתיבה אשר רמזו בה ענין זה של יציאה משיעבוד מצרים [אכן המלב"ם שם כותב, "וידוע עתה בשם [בעלים], ושם מצאו לפנים לעשות הזכוכית, כמו שסופר בד"ה למלכות צור, ואפשר שנקרא לבנת ע"ש זכוכית לבנה"].

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, בהא דאיתא במכות (ט"ז א', ויעוד), "...וכל התראת ספק לא שמה התראה", היכן לכאורה מוכח בפרשתינו להיפך מדין זה.

הנה נאמר בפרשתינו (כ"א כ' - כ"א), "וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקם ינקם. אך אם יום או יומים יעמד לא יקם כי כספו הוא". מבואר, שענושו של האדון במיתת עבדו, תלוי באם מת העבד בתוך 'מעת לעת' משעת ההכאה, או שמת אחרי 'מעת לעת'.

ועמדו בזה המפרשים, דלכאורה כיון שאין ודאות בענושו של האדון, שהרי בשעת ההתראה אין אנו יודעים אם ימות העבד תוך 'מעת לעת' או לא, א"כ נחשב הדבר ל'התראת ספק', וכל התראה שהיא על ספק, לאו שמה התראה, ושוב יהא פטור האדון גם אם מת העבד בתוך 'מעת לעת'.

וכמו"כ יש לדקדק עוד בפרשתינו, בפסוק שקודם לכן (שם י"ט), "אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא", שלמדו מזה בסנהדרין (ע"ח ב', והובא ברש"י בפרש"י כאן), "מלמד שחובשין אותו", והיינו שכל המכה לחבירו הכאה שיש בה כדי להמית, מתמינים לראות אם ימות מהכאה זו, ואף שכבר אמדוהו שיכול למות ממכה זו. ואע"פ שלכאורה הוי התראת ספק, שהרי יתכן שבאמת יקום מחליי ולא ימות כלל, וכמו"כ באדון שהכה לעבדו, שיתכן ולא ימות כלל מהכאה זו.

ויעוין בספר 'דרכי דוד' (להגאון רבי מרדכי דוד לוין זצ"ל, ב"ק צ' ב', ד"ה בדין), שתירץ בזה בב' אופנים. א. ע"פ התוס' בגיטין (פ"א א' ד"ה ואפקעינהו, וכעי"ז בנדה מ"ו ב' ד"ה רבי יוחנן), שכתבו, "ועוד הקשה רבינו שמואל, דהיכי מחייביגן לעולם מיתה אשת איש שזינתה, והא התראת ספק היא, דשמא ישלח לה גט ויבטלנו.

...ואומר ר"ת, דכי האי גוונא לא הוי התראת ספק, דאזלינן בתר רובא, ורוב אין מגרשין נשותיהן, וכששולחין גט אין מבטלין. ועוד, דהקומץ אחזקתה שהיא עכשיו נשואה, דאם לא כן, נזיר שהיה שותה יין אז מטמא למתים אמאי לוקה, דאם אמרו לו אל תשתה אל תשתה חייב בכל אל כל אחת ואחת, והא התראת ספק היא שמא ישאל על נזירותו".

מבואר בדברי התוס', דכל שיש לשער ע"פ רוב שלא ישתנה הדבר ממה שהוא עכשיו בשעת ההתראה, אם ע"י רוב אז ע"י חזקה, שפיר חשיב התראת ודאי, ולא ספק. וא"כ מ"נ בב"ד ד"ל, דמיירי שבשעת התראה אמדוהו להעבד שימות בהכאה זו בתוך מעת לעת, באופן שע"פ רוב כך הוא, שראויה מכה זו להמיתו במעת לעת, ולכן הוי התראת ודאי.

ב. עוד כתב לתרץ, דכיון שהתרו בו על עצם ההכאה שיש בה כדי להמית, ועבר ובכה בהכאה זו, א"כ בזה סגי לענין דהתראה, ואפילו יומות לאחר מעת לעת, אלא שהתורה חידשה פטור מיוחד מגזירה"כ, שאם מת לאחר מעת לעת שאין נהרג האדון, אבל לעצם ענין המיתה הוי התראת ודאי.

וכענין זה כתב הנ"ר צבי פסח פראנק זצ"ל בספרו הר צבי עה"ת כאן, דבאמת עובר האדון באיסור לא תרצח גם אם מת העבד לאחר מעת לעת, אלא שהתורה פטרתו כשהוא מת לאחר מעת לעת, וכללא דמילתא, ד'התראת ספק' נחשב דוקא כשהספק הוא על עצם האיסור, שיש ספק אם יתקיים על ידו האיסור, או לא, אבל בנ"ד שודאי עבר על האיסור בהכאה שיש בה כדי להמית, אלא שיש ספק על העונש אם יחוייב במיתה או לאו, בזה אין רעותא בעצם ההתראה, והוי התראת ודאי.

וכן כפל דבריו בהגהותיו למנ"ח (מצוה ר"ח אות ט'), בדין מעביר מזרעו למולך, דהנה קי"ל (סנהדרין ס"ד ב'), שאם מעביר כל זרעו, פטור. ולכאו' קשה, דא"כ לעולם הוי התראת ספק, דשמא יעביר לכל זרעו. ותירץ שם כנ"ל, דכיון שאין ספק בעצם העבירה, אלא רק בעונש, שזה תלוי באם מעביר לכל זרעו או לא, לכן חשיב התראת ודאי, מאחר ועצם האיסור נעשה בודאי. (ועי' מש"כ בזה במנ"ח שם).

וכבר קדם בזה בספר משנת חכמים (להג"ר יוסף היכגלרנטר אב"ד ק"ק זאמושץ[9], סימן ל"ה בביאור צפנת פענח שם סק"ז), שכתב, "אף למ"ד דהתראת ספק לאו שמה התראה, היינו אם נסתפק בגוף מעשיו אם עושה באיסור, אבל אם עושה מעשה באיסור, אף שביזו לתקן אח"כ, כמו שהוא עכשיו דיינינן ליה, והו"ל התראת ודאי בכה"ג". וכעי"ז בשו"ת הרי בשמים (להרא"ל הורוויץ זצ"ל, מהדו"ת סי' קל"ח, ד"ה הן אמת, באה"ד שם).

והנה איתא במכילתא (פרשה ז', ד', וכ"ה בתוספתא ב"ק פ"ט ה"ח), דאם לאחר שהכה האדון את העבד, הלך ומכרו לאדון אחר, ומת העבד תחת ידי האדון השני, פטור האדון הראשון ממיתה, אף אם מת העבד בתוך מעת לעת.

וע"פ זה הקשה במשך חכמה כאן (ונדפס בג ספרו אור שמח עמ"ס ב"ק צ' א'), "צריך עיון טובא, דאם כן הוי התראת ספק, שמא ימכור אותו". ועיי"ש שכתב דבזה אין ליישב ע"פ דברי תוס' דגיטין הנ"ל, דאזלינן בתר רובא אם חזקה בשעת הראשונה הוכל', דכיון שהוא פטור בעצם, שלאחר מכירה כבר אינו תחת ידו, א"כ מה לי רוב מה לי חזקה, סוף סוף בידו ליפטר במעשה מכירה.

ועיי"ש שכתב, שמכח קושיא זו מוכח כגירסת הגרא"א במכילתא (שם), שלא גרס שע"י המכירה נפטר האדון ממיתה, אלא באמת מחוייב במיתה, ואדרבה נפקע ממנו המפטור של 'מעת לעת', שכל דין מעת לעת נאמר כשהוא 'תחת ידו', אבל כשהוא תחת ידי אדון אחר, שוב חייב האדון גם אם מת לאחר מעת לעת.

ומבואר לכאורה מדברי המשך חכמה, דלא ס"ל כתירוץ הב' הנ"ל, דלתירוץ אמותיהם, אבל אוי לנשותיהם, והיתה שם מרים ואמרה לצפורה, ולמה את אומרת ככה. אמרה לה צפורה, לפי שקבל משה אחיך את התורה ונזקק לדיבור, פירש ממני. מיד מרים הגידה לאהרן, והתחילו לדבר שניהם במשה". ודרכים נוספות נאמרו במדרשים, היאך ידעה מרים שמשה פרש. בתנחומא צו י"ג איתא, שבאותה שעה שנתמנו הזקנים, צפורה אמרה מעצמה, "אוי לאהם לנשותיהן!...", ומרים שמעה דבריה. וכן בספרי במדבר צ"ט ד"ה ותדבר לדעת רבי נתן, וכפרש"י במדבר י"ב א'.

ובספרי שם הובאה דעה נוספת היאך ידעה מרים מהדבר, שראתה מרים שצפורה איננה מתקשטת בתכשיטי נשים, וכששאלה אותה על כך, השיבה צפורה, "אין אחיך מקפיד בדבר", כל דעה מרים ואמרה לאהרן ושניהם דברו. 14. וביאר המהרש"א בח"א בשבת אם שת המחלוקת בגמ' אם אף אהרן נצטער או לאו, שלמ"ד שרק משה נצטערה, ולא אהרן, הוא משום שהיא פתחה לדבר במשה, וכדאיתא במדרשים, ולמ"ד שאף אהרן נצטער אלא שנרפא מיד, לעומת מרים שרק נתרפאה לאחר שבוע שהיתה מוסגרת ויחד עם תפילתו של משה, הוא משום האי טעמא, שמרים התחילה ולכך עונשה היה מרובה.

15. דברי הפסוק הללו טעונים הבנה, שלאחר והתורה כתבה שמרים נצטערה, "וְהִנֵּה מִרְיָם מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג, מדוע חוזרת התורה וכותבת "וַיִּפֶן אַהֲרֹן אֶל מִרְיָם וְהִנֵּה מְצֹרָעַת".

פשטות דברי הפסוק מבוארים ע"י התרגומים, שלאחר שהתורה כותבת לנו שמרים נצטערה, אהרן פנה והסתכל עליה וראה שהיא מצורעת. אבל עדיין הם צריכים תלמוד, מה הוסיפה לנו התורה בזה שכתבה שאהרן הסתכל וראה אף הוא את מרים בצערתה.

ואף אם נאמר שיש בכך לימוד, מבאר המהרש"א את קושיית חז"ל, הרי לכאורה היה לתורה לכתוב, 'ויראם אהרן והנה היא מצוררעת'.

אלא ביאורו חז"ל, ע"פ פרש"י שם, שתיבת 'ויפן' נדרשת, שאף אהרן נצטרע עדין מצורעת.

עוד דרשו בספרי שם ק"ה, "מגיד הכתוב שכל זמן שהיה [אהרן] רואה אותה, היתה [הצרעת] פורחת בה". ודבר זה היה היפך ממחשבתו של אהרן, כדאיתא בספרי זוטא (שם), שכיון שכאשר נצטרע אהרן הוא הסתכל בנגעו ונתרפא, "אמר אהרן, עכשיו אני מסתכל בנגעה של אחותי, והוא הולך לו".

אך נסתרות דרכי ה', שבפועל הסתכלותו של אהרן לא זה שלא ריפאה אם מרים, אלא להיפך, ראיתו של אהרן הפריחה בה את צרעתה, וכדברי חז"ל.

16. ומה שכתב באבע"ז שם, "גם אהרן הסכים את החריש", אין זה בהכרח מחמת שנשמטו ממנו דברי המדרשים שהבאנו, או שחלק עליהם, אלא שכך דרכו לפרש הפסוקים ע"ד הפשט.

17. ויעויין שם, שלאחר פטירתה של מרים, חזרה הבאר בזכות משה ואהרן, ולאחר פטירת אהרן, בזכות משה בלבד.

18. שמיתת מרים היתה קרוב לארבעים שנה לאחר שנאמרה פרשת פרה, שזמן אמירתה היה לכל המאוחר ביום הראשון של השנה השניה, שהרי ביום השני של השנה השניה כבר שרפו את הפרה, כדאיתא בסדר עולם רבא ז', קוצים אתם משימים לי בין עיני...", פרש"י "משום דרבי ממשפחת בבל היה מבני בניו של הלל, שעלה וקיבל שעיאותו של בני בתירא".

8. בירושלמי פ"ו דפסחים ח"א, מובא הענין קצת בשינוי, "אמרו, יש כאן בבלי אחד והלל שמו, ששימש אם שמעיה ואבטליון... איפשר שיש ממנו תוחלת", ומבאר בקרבן העדה, "אולי יש ממנו תקוה, מטופקים היו, שכינון שהוא בבלי, מסתמא לא שימש כל צרכו, כדאמרינן בתמיד נשחט, שהן מעוטי תורה, אך מפני הספק קראו לו' [ומרומז גם מלשון הירושלמי שם להלן, "אמרו לו, כבר אמרנו אם יש תוחלת מבבלי"].

9. "אחד מחכמי בבל היקרים והקדושים שעלו ארצה... היה גדול בתורה, וחכם במעשים, עניו וחרד... כל דראוהו הכיר מתפעל מדמותו הטהורה, לימודו היה קולע, סביר ודיי"ק (מתו"ד ראש ישיבת פורת יוסף הגר"י צדקה זצ"ל, בעל 'קול הנביא' במכתבו שנדפס בר"ס יו"ד זעירא").

10. הרב ש. כהן שליט"א, ציין לעיר פיתוח, דאי' במכילתא, הובא ברש"י שמות י"ד ב', "ויחנו לפני עיר החירות, הוא פיתוח, ועכשיו נקרא פי החירות ע"ש שנעשו בני חורין", והיינו דישראל יצאו משיעבוד מצרים באותו מקום שהיה 'פיתום' שהוא נוטריקון 'פה סתום' ונהפך ל'פי החירות', כמ"ש בשפתי חכמים שם, ועי' גם ברש"י להלן שם י"ח ט', ובחזקוני כאן, "ולא יכלו מצרים להרהר על חירותם של ישראל". וראה באבן עזרא, שהוא שם מקום, ובתרגום יונתן איתא, "וישבון קדם פומי חירתה... הוא אתרא דטינס דביני מגדול ובינו יַמא", דהיינו שפי החירות, היה במקום ששמו טנים, וכנראה זה אותו מקום שידוע לנו כיום בשם מדינת תוניס, וכן בתרגום יונתן שמות א' י"א, "את פִּתם ואת רעמסס" מתרגם "ית טאנים וית פיליסין". וראה באברבנאל, "שהוא המחוז אשר משם יִשפך יִם סוף אל תוך לשון יִם ארוך ורחב הנקרא חירות", וב"יהל אור" שבחומש מחוקקי יהודה, כותב, "היא עיר 'העראפאליס' קרוב ל'סוגד' (אולי הוא סואץ)... מגדול, עיר במצרים התחתונה (ירמיה מ"ד) בעל צפון, עיר במצרים קרובה לים סוף".

11. בשו"ת רי"ט וויל חו"מ סי' ט"ז, מעורר על מש"כ רש"י בברכות מ"ג א' בטעם שם העיר בריחן, ד"על שם הריח היתה נקראת בריחו", *"קשה, כי טעמא צריך לכל שמות העדים?* אלא דכוונתו למצב דלפעמים כתוב בריחו בחיריק ולפעמים בצירי, לכך כתב דנקראת ג"כ ירחו בצירי על שם הריח", וצ"ע, דטובא מצינו דנתנו טעם לשמות הערים, עי' לדוגמא במגילה ו' א'.

12. מרבותיו המובהקים של הג"ר שלמה קלוגר זצ"ל (היה בן בית אצלו כמה שנים, והעידו בנו שהיה אומר על אותם הימים "שהיו טובים לו מכל מחמדי תבל, ומכל הימים אשר חי על פני האדמה", ראה בספר 'תולדות שלמה' עמ' ר' ואילך).

13. וכלשונות מדרשים אלו, שמרים אמרה דברי שבח ומחמת כן נכשלה, הובאו בתוספות שבת פ"ז א' ד"ה ואתה ויבמות ס"ב א' ד"ה דכתיב.

ויעויין בגליון קל"ד, פרשת משפטים ע"א, בתשובה לכתב חידה, שהארכנו בפרשה זו, ונעתיק כאן בקצרה מעט מהמדרשים שהבאנו שם.

במדרש אגדה (במדבר ("ב א') איתא ג"כ כדברים הללו, אך בשינוי, שלא מרים אמרה דברי שבח, אלא, "והיו אומרים האנשים אשרי אמותיהם של אלו שרואות בניהם נביאים. והיתה שם צפורה, והתחילה עונה להם, אשרי

---

1. בדרכ"ת יו"ד סי' קמ"ז סק"י כתב, "עי' בס' רוח חיים אות ב', שעמד על המחקר בגוי עובד עו"ז שהזיק את ישראל ורוצה להנקם ממנו ע"י הכומרים שלו, שהם עובדי ע"ז... וכתב דבודאי אסור, דהוי בכלל איסור 'ושם אלהים אחרים לא תזכירו', וגם משום דהוי מייקר שם האלילים ומשביחם".

2. בסמ"ע חו"מ סי' כ"ו סק"ב "וכאילו חירף וגידף, ילפינן לה מדכתיב בפ' האזינו כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים, כשאויבנו פלילים, זהו עדות לעילוי יראתם ברש"י ורמב"ן בר"פ ואלה המשפטים", ובסק"ד כתב "והרים יד בתורת מרע"ה, דמדהניח דיינֵי ישראל, והלך לפני דיינֵי עכו"ם, מראה כאילו תורת מרע"ה ומשפטיו אינו אמת ח"ו", מבואר דהם ב' חלקים נפרדים, דחירף וגידף הוא עצם העילוי ליראתם, והרים יד בתורת משה, הוא מצד מה שמניח דיינֵי ישראל, ולפ"ז נ"מ באופן שאינו מניח דיינֵי ישראל, אלא דאין יכול כלל להוציא בדיינֵי ישראל, דמצד מה שהיא אינו נחשב, אך מצד עילוי יראתם, אכתי יש לחוש [וראה מש"כ בעזה"ר בהערה 1] ומטעם זה מבואר בשו"ע בס"ב דבכל אופן יש לתובעו תחילה בדיינֵי ישראל.

3. ובמהרי"ל ח"ג סי' מ"ח, מצדד דבכה"ג חייבים ב"ד בעצמם להיטפל בדבר, כיון שיודעים שהדין עם בעל דינו, והוא אינו ציית, ומפני שמצוינו להציל עשוק מיד עושקו, אך ברמ"א בס"ד שם סק"ד בשם ר"ש גאון, משמע דהוא רק רשות, לא חיוב, ועי' בפ"מ שם סק"ב. וגדולה מזו כתב בנתיה"מ שם סק"ד דכשאינו רוצה לבוא, אז דוקא "באופן שידוע החוב לדיינֵי ישראל, כגון במלוה בשטר וכיוצא, דבמלוה ע"פ א"א לדיינֵי ישראל ליתן לו רשות להוציא, דאימר אינו חייב לו כ"כ, רק משמתין אותו כשאינו רוצה לבוא ולכאו' דבריו הם חידוש גדול, דהא הראשונים (עי' ברא"ש פ"ח דב"ק ס' י"ז, ובהג"מ סוף הלכות סנהדרין) דקדקו מלשון הגמ' בב"ק צ"ג ב' "קרית חברך ולא ענך רמי גודא רבה שדי ביה" - "כלומר, קראת לחברך לדין ישראל, ולא רצה לבוא, השליך עליו הכותל הגדול שלא יוכל להשמט, כלומר שיבוא עליו בדיני גוים" (הג"מ שם בשם סמ"ג).

4. עי' היטב בשו"ת הרמ"א סי' פ"ו, וציין לזה בש"ך חו"מ כ"ו סק"ג (ועי' בהרא"ש פ"ח דב"ק סי' י"ז, בשם בר פלטוי גאון).

5. שכלפי אדם כשר, אין מהברין לאיים עליו בעש"ג מיד, ורק לאחר שלא נענה ג"פ שהזמינוהו, נותנים לו שכרן, כמ"ש בשו"ע חו"מ רס"י י"א, שמנדין אותו, והאידנא נהגו בסירוב, כמ"ש באחרונים (עי' מהר"מ מינץ סי' פ"ג ועש"ת אג"מ יו"ד ח"ג סי' קמ"ב, וכן בתשובות והנהגות סי' תמ"א.

6. באבות פ"א מ"י איתא, הוא היה אומר, נצוד שמא יבוא, שהלל אומר דבריו בלשון ארמי, וע"ע באדר"נ נוסח ב' פכ"ז, "ועוד חמשה דברים היה אומרים בלשון הבבליים", והרשב"ץ במגן אבות, כתב, "הלל הזקן היה בבלי, ולשון בבלי הוא תרגום בספר דניאל ועזרא דלשון כשדים... ובאותו לשון אמר הלל דברים אלו, ושמא באיתותו בבבל קודם עלותו לא"י היה רגיל לומר אותם...", ובתוס' יו"ט סוף פ"ה דאבות, מביא, "כתב במדרש שמואל בלבוש דברי אפרים, שלפי שדברי תורה הן צורך גדול לבני אדם, היה אומר בלשון ארמי, שהיו הכל מכירין בו כשעלו מבבל, וכל שנינו לעיל, דלא עדיף...".

7. בקידושין ע"א א' איתא, "בימי רבי בקשו לעשות בבל ביעסה לא"י [פרש"י, להחזיק משפטות א"י מיוחסות, ולבדוק אחר משפטות בבל], אמר להם, אמותיכם, אבל אוי לנשותיכם, והיתה שם מרים ואמרה לצפורה, ולמה את אומרת ככה. אמרה לה צפורה, לפי שקבל משה אחיך את התורה ונזקק לדיבור, פירש ממני. מיד מרים הגידה לאהרן, והתחילו לדבר שניהם במשה". ודרכים נוספות נאמרו במדרשים, היאך ידעה מרים שמשה פרש. בתנחומא צו י"ג איתא, שבאותה שעה שנתמנו הזקנים, צפורה אמרה מעצמה, "אוי לאהם לנשותיהן!...", ומרים שמעה דבריה. וכן בספרי במדבר צ"ט ד"ה ותדבר לדעת רבי נתן, וכפרש"י במדבר י"ב א'.

8. בדברי הפסוק הללו טעונים הבנה, שלאחר והתורה כתבה שמרים נצטערה, "וְהִנֵּה מִרְיָם מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג, מדוע חוזרת התורה וכותבת "וַיִּפֶן אַהֲרֹן אֶל מִרְיָם וְהִנֵּה מְצֹרָעַת".

9. בדברי הפסוק הללו טעונים הבנה, שלאחר שנאמרה פרשת פרה, שזמן אמירתה היה לכל המאוחר ביום הראשון של השנה השניה, שהרי ביום השני של השנה השניה כבר שרפו את הפרה, כדאיתא בסדר עולם רבא ז',

ב' הנ"ל באמת ל"ק מידי, ושפיר יש לקיים גירסת המכילתא, לפי שכל דין התראת ספק הוא רק כשיש ספק בעצם האיסור, אבל בד"ד שודאי עבר על האיסור שהרג את עבדו, ורק שיש ספק בעונשו שתלוי במכירתו של העבד, בזה לא חשיב התראת ספק.

ועי' בחזון יחזקאל בתוספתא שם, שהביא לדברי המשך חכמה, והעיר ג"כ כאמור, "...אבל בנ"ד המכה את עבדו הכאה שיש בה כדי להמית, הרי נעשה ודאי מעשה המחייבו מיתה, ומה שיש בידו למיפטר את עצמו אח"כ ע"י זה שימכרנו לאחר, אינו עושה התהרתה התראת ספק". ועי"ש עוד שכתב, דיתכן ונחלקו בזה רש"י והתוס', והערת המשך חכמה שייכא לשיטת התוס', ואכמ"ל.

עוד י"ל עפ"י פרשתינו לעיל (י"ז), "ומקלל אביו ואמו מות יומת", דהנה קיי"ל (קדושין ל"ב א), דאב שמחל על כבודו כבודו מחול, וא"כ לעולם יהא בזה התראת ספק, דשמא יחמול האב על כבודו. ועי' בפענח רזא כאן, דנראה שכיונו לזה, שכתב, "ומקלל אביו, תימה, היאך יפסוק בזה מיתה, יחמול האב ויפטר, דהא אמרינן האב שמחל על כבודו כבודו מחול".

ולכאורה כוונתו להאמור, שההתראה היא ספק. ובזה לכאורה אין ליישב גם כתירוץ הב' הנ"ל, שכבר עבר על האיסור וכו', שהרי לכאורה ע"י המחילה מתברר שנעקר כל עיקר האיסור, והרי אין זה פטור מיוחד מגזיה"כ שפטרתו התורה למרות שעבר על האיסור, אלא המחילה היא עוקרת את גוף האיסור לכאורה.

ועי"ש שתירץ, "וי"ל, דהרי מכה ומקלל אינם חייבים בלא התראה ועדים, ואח"כ משקבלו התראה בעדים, שוב אין יכולת למחול", ומבואר שפיר, דכיון שאין יכולת למחול לאחר התראה בעדים, א"כ שפיר הוי התראת ודאי, ולא ספק.

תשובה ל"מעוניא דירתא"

בתשובה לשאלה, בהא דאיתא בשו"ע (או"ח קל"א ס"ו), *"נהגו* שלא ליפול על פניהם בט"ו באב, ולא בט"ו בשבט, ולא בראש חדש..", לגבי איזה דין מצינו, שלענין ראש חדש אינו רק 'מנהג'.

יעוין ברמ"א (או"ח סי' ת"כ ס"ב), שכתב, שאין אומרים 'צידוק הדין' בראש חדש, וכן בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון.

ואולם לענין 'אדם גדול' כתב בט"ז שם (סק"א) בשם הטור, דחכמי מגנצא היו אומרים צידוק הדין על אדם גדול אף בימים שא"א בהם תחנון.

והוסיף שם הט"ז, "ושמעתי מזקן אחד, שהעיד שהיה בק"ק קראקא בשנת של"ג, שנפטר רמ"א ז"ל ביום ל"ג בעומר, והיו מסופדים אם לומר צדוק הדין, עמד אדם חשוב אחד והעיד, ששמע מפי רמ"א, שיש לומר צידוק הדין על אדם גדול, ותיכף אמרוהו על רמ"א בקול רם".

ומסיים הט"ז, "נראה לסמוך ע"ז בימים שאין בהם תחנון כגון ל"ג בעומר או ט"ו באב ובשבט, דאינם מועד, ...אבל לא בראש חדש חנוכה ופורים וחדש ניסן, דאלו יש בהם איסור מדין התלמוד, כנלע"ד".

ומבואר מכל זה, שכל אותם ימים שאין אומרים בהם תחנון מדינא דגמ', ולא מצד המנהג, ובכללם 'ראש חדש', חמורים טפי, שאף על גם גדול אין לומר בהם צידוק הדין, משא"כ בשאר ימים שאינם מדינא דגמ', רק מצד המנהג, בהם יש לומר צידוק הדין על אדם גדול עכ"פ.

ולכאורה יש להוסיף, שכיו"כ מצינו בדין תענית חלום, דמבואר בסי' תי"ח ס"א, שאם התענה תענית חלום בר"ח, דינו כמו בשבת, שצריך להתענות עוד בחול, כדי לכפר על תעניתו בשבת, וה"ה בר"ח, ומבואר במחבר שם, דה"ה בחנוכה ובפורים דינם כר"ח, וע"כ משום דהצד השוה בימים אלו שאין אומרים בהם תחנון מצד הדין, ולא רק מחמת מנהג בעלמא.

תשובה לכתב חידה

מי אני: "מרים [הנביאה]".

דמות הקשורה: רש"י כ"ד ד"ה, "חור. בנה של **מרים** היה, ואביו כלב בן יפונה, שנאמר (דה"א ב' ט"ו) **וְיָקָם** לוֹ כָּלֶב אֶת אֶפְרָת **וַתֵּלֶד** לוֹ אֶת חוּר. אפרת זו מרים, כדאיתא בסוטה (י"א ב')".

מחמת דברי שבח נכשלתי – שמחמת דברי השבח שאמרה מרים על שבעים הזקנים שזכו לנבואה, שאשרם ואשרי נשותיהם, היא באה לידי תקלה ומכשול בדיבור לשה"ר על משה אחיה.

שמרים דיברה בשבח שבעים הזקנים שנתמנו על ישראל, כדאיתא בספרי זוטא (י"ב א'), שכיון שמינו שבעים זקנים בישראל, שמחו כל ישראל על הגדולה שזכו לה שעלו לשררה, והדליקו נרות, "וכיון שראת מרים הנרות, אמרה אשרי אלו ואשרי נשותיהן".

ומתוך דברי שבח אלו שאמרה מרים, נכשלה שדברה על משה, שכאשר בצורה שמעה את מרים אומרת 'אשרי נשותיהן', "אמרה לה צפורה, אל תאמרי אשרי נשותיהן, אלא 'אוי לנשותיהן', שמינו שרים בעה"ר? עם משה אחיך, לא נזדקק לי. מיד הלכה מרים אצל אהרן והיו נושאין ונותנין בדבר, שנאמר ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה, על עסקי פרישתו מן האשה, אמרו:...". נמצא שכל כשלונה של מרים בדיבורה, היה מחמת דברי שבח ששבחה.

בליקוט בהעלותך תשל"ז ד"ה י"ב ותדבר, מובא דבריהם של מרים וצפורה באופן קצת שונה, "כיון שמנאום זקנים, הדליקו לה ישראל נרות ושמחו להם. מרים רואה את הנרות דולקות, אמרה לצפורה מה עסקן של נרות הללו דולקין. אמרה לה הענין. אמרה מרים, אשריהן נשים של אלו, מה הן רואות, היאך עלו בעליהן לשררה. אמרה לה צפורה, אוי להן, שמעכשיו אין נזקקין להם לתשמיש, אלא הן נעקרות מעכשיו. אמרה לה, מנין את יודעת. אמרה לה, מאחיך, שמשעה שנתקדש לדבור, אינו מכיר למטתו. כיון ששמעה מרים כן,

ספרי נשא מ"ד, גיטין ס' ב', ירושלמי מגילה (פרק ג' הלכה ה', דף כ"ה ב'), ורק לאחר יותר משלושים ושמונה שנים, בתחילת שנת הארבעים, הגיע עת מיתת מרים, וכדלהלן.

[והטעם שהמתינו עם שריפת הפרה עד לב' ניסן שנה שניה, הוא משום שמדיני הפרה שצריך אהל מועד, וכמפורש בקרא (במדבר י"ט ד'), "וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד..", ועד ב' בניסן עדיין לא הוקם אהל מועד, ולכך, המתינו עם שריפת הפרה עד שהוקם המשכן בא' בניסן, ומיד למחרת שרפו את הפרה, וכפרש"י בגיטין שם ד"ה ופרשת פרה].

19. שהרי שבירת הלוחות היה ב"י בתמוז בשנה הראשונה, כדאיתא בסדע"ר ו', ואילו מיתת אהרן היתה בשנת הארבעים, וכדלהלן.

20. **ובענין תעריך פטירת מרים,** בתרגום יונתן במדבר כ' א' איתא שהיה זה "בְּעִשְׂרָא יְמִין לְיַרְחָא דְנִיסָן", וכן הוא במגילת תענית, "בעשרה בו מתה מרים הנביאה" [ועיין בטור אור"ח מן תפ"ס, שנקט כן להלכה].

אכן בסדר עולם רבא (ט') איתא, "...וראש חודש ניסן היה", אלא שהגר"א בהגהותיו שם מתקן וגורס "ועשרה בניסן היה".

21. ובחשבון שנת הארבעים, איתא בספרי דברים (נצבים וילך) ש"ה, "בשנה אחת מתו שלשה צדיקים, משה אהרן ומרים". ומשה נפטר בסוף שנת הארבעים, בחודש השנים עשר, וכדמפורש בקרא ריש חומש דברים (א' ג'), "וַיְהִי בְאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ אֲלֵהֶם". ובסוף החומש (ל"ד ה'), "וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה...", ומיתתו היתה עוד באותה שנה [ובאותו חודש, בשבעה בו, כדאיתא בר"ח י"א א' וקידושין ל"ח א' ועוד], ולפי דברי הספרי שמשה אהרן ומרים מתו באותה שנה, נמצא שאף מרים נפטרה בשנת הארבעים. וכעין הדברים הללו איתא בתענית ט' א', עיי"ש.

22. יעויין בגירסת הגר"א שם, "ועשרה בניסן היה", ועיין לעיל מה שהבאנו בענין תעריך פטירתה.

23. **בענין מנין שנות חייה של מרים.** הנה בסדע"ר ג' איתא שהיו שמונים ושש שנה, "נמצא משמת לוי ועד שיצאו ישראל ממצרים קי"ו שנה, ואין השעבוד יותר על כן, ולא פחות מפ"ז שנים כשנותיה של מרים...".

אכן לפי החשבון ע"פ הפסוקים ודברי חז"ל שבידינו עולה, שמנין שנותיה הם יותר ממאה ועשרים שנה. שהרי היתה גדולה ממשה בכמה שנים, שנתנבאה על לידתו, וכדרשת חז"ל בסוטה י"ב ב', עה"פ (שמות ט"ו כ'), "וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחֹת אַהֲרֹן...", שהקשו, וכי רק אחות אהרן היתה לא אחות משה, "אמר רב עמרם אמר רב, ואמרי לה אר"ש א', מלמד שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן, ואומרת, עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל...", ומאחר ומרים מתה באותה שנה עם משה וכדלעיל, נמצא ששנות חייה היו יותר משנות משה, שחי מאה ועשרים שנה, כמפורש בקרא (דברים ל"ד ז'), "וּמֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ...".

ויעויין בשמו"ר א' י"ג שמרים היתה גדולה ממשה כשש שנים, שבשעה שפרעה גזר את גזירתו על המילדות שיהרגו את התינוקות בילדיתן, כמפורש בקרא (שמות א' ט"ז), מרים כבר היתה הולכת ומסיירת בידי יוכבד אמה לילד את הנשים, שהיא אחת משני המילדות העבריות (עי' בפירוש המהרז"ו שם, שהם

היו ראשי המילדות, דלא יתכן ששני מילדות יספיקו לכל בני ישראל), ועל זמן זה נאמר, "ולא היו למרים אלא ח' שנים", ואהרן היה כבן שנתיים [ועיין בתוס' בכורות ד' א', ד"ה ואהרן, שלמד בדברי המדרש, שכפי שאהרן היה גדול ממשה בשלש שנים, כך היתה מרים גדולה מאהרן שלש שנים], ולאחר שהמילדות לא עשו כאשר דיבר עליהם פרעה, אלא החיו את הילדים, ופרעה הבין זאת, גזר את הגזירה הנוספת, של [שם כ"ב], "...כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ...", ובאותה שעה יוכבד התה מעוברת במשה ג' חדשים, כדאיתא בשמו"ר שם, מ"מ עד לידת משה עברו עוד לכה"פ ארבעה חודשים אם נולד לשבעה, ואם נולד לתשעה, עוד ששה חודשים, שבתקופת זמן זו מרים נהייתה כבת שש שנים, ואהרן כבן שלש שנים, וכמפורש בקרא הפרש זה של שלוש שנים שאהרן היה גדול ממשה (שם ז' ז'), "וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן שְׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל פַּרְעֹה", ומרים הרי נפטרה בשנה בה מאה נפטר בן מאה ועשרים, וכדלעיל, נמצא שמנין שנות חיי מרים הם כמאה עשרים ושש שנה.

וחשבון נוסף במנין שנות חייה. שהרי מנין השנים שבני ישראל היו במצרים הוא מאתים ועשר כמנין רד"ו, ומתוכם שמונים ושש שנים שבהם היה השעבוד, ובאותה התקופה שהתחיל השעבוד, שמונים ושש שנה לפני הגאולה, נולדה מרים [ולכך נקראה מרים, ע"ש המירור שבשעבוד], כדאיתא בשהש"ר ב' א' י"א, פסיקתא רבתי ט' ז' ד"ה ענה דודי, ותנחומא בא' ז', הובא בילקוט שיר התפקס"ד ד"ה ענה דודי. ולפי האמור החשבון פשוט, שאם כשיצאו ממצרים היתה מרים בת שמונים ושש, והיא הרי נפטרה בשנת הארבעים, נמצא שבסוף ימיה, בשנת הארבעים, היתה בת מאה עשרים ושש שנה.

איברא נראה לומר, שאם נדייק, נמצא ששנות חייה היו מאה עשרים וחמש שנה. שהרי משה שהיה צעיר ממנה בשש שנה נפטר בסוף שנת הארבעים בחודש השתים עשרה, ובזמן פטירתו היה בן מאה ועשרים שנה בדיוק, כדרשת חז"ל בר"ה י"א א', עה"פ (דברים ל"א ב'), "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם...", "שאין תלמוד לומר היום, ומה תלמוד לומר היום, היום מלאו ימי ושנותי, ללמדך שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום מחדש לחדש, שנאמר (שמות כ"ג כ"ו), אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא", וכע"ז בקידושין ל"ח א', "בשבעה באדר מת משה, ובשבעה באדר נולד...", הובא בילקוט ואתחנן תתכ"א ועוד הרבה, ולפי"ז, בחודש הראשון בזמן פטירתה של מרים, היה משה בן מאה ותשע עשרה שנה, ומרים היתה מבוגרת ממשה בשש שנה, נמצא שהיתה באותה שעה, שעת פטירתה, בת מאה עשרים וחמש שנה. וכן לחשבון הראשון, שנאמר הרד"ו נסתיימו בפסח שבו יצאו ממצרים, בנו התחיל מנין הארבעים שנה, והיות והיא נפטרה בתחילת שנת הארבעים, נמצא שעדיין לא עברו ארבעים שנה מסיום השעבוד, אלא רק שלושים ותשע, וא"כ שנות חייה היו רק מאה עשרים וחמש שנה.

ויתכן ותחילת שנת המאה עשרים ושש, כבר נחשב למנין חייה בבחינת מקצתו ככולו.

24. ויעויין במשך חכמה במדבר כ' כ"ח, שכתב, "ויתכן שמה שהזכיר במרים 'ותמת שם מרים ותקבר שם', להורות, כי השבטים היו נשואים לקוברם בארץ, ומרים לא נשאו לקוברה בארץ, אעפ"י שהיא מתה בחו"ל, מפני שקדש עיר קצה גבול אדום. ולעתיד יתן הקב"ה את קיני קנזי קדמוני, שזה אדום עמון ומואב, אם כן יהיה הכל שייך לארץ ישראל, ותהא קבורה בארץ ישראל... רק השבטים היו צריכים לנושאם ממצרים, לכן הוליכו אותם עד ארץ ישראל. משא"כ מרים מתה שם, לכן 'ותקבר שם', כי כשיבוא משיח, הוא לארץ ישראל...".

25. כל הלומד את דברי המדרש הללו מתקשה, והיכן היה כלב בעלה מדוע הוא לא בא לווותה ולחלוץ לה כבוד במותה.

וכן יש להבין היכן היו בניה, מדוע אף הם לא באו להלויתה

[ומה שחור בנה לא היה בהלוויתה, פשוט הוא, שהרי נהרג שלושים ושמונה שנה קודם לכן במעשה העגל]

ואין לומר שמרים שיכלה את בניה במשך הארבעים שנה, יחד עם רוב ישראל שמתו אז, כפי שנגזר עליהם, כמפורש בקרא (במדבר י"ד כ"ט), "בְּמִדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פְגָרֶיכֶם וְכָל פְּקֻדֵיכֶם לְכָל מִסְפַּרְכֶם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה אֲשֶׁר הֵלִינֹתֶם עָלָי", והם היו יותר מבני עשרים שנה, שהרי בן נכדה, בצלאל בן חור היה לכה"פ בן י"ג שנה בשנה הראשונה שיצאו ממצרים, שהוא נקרא בתורה בתואר 'איש', וא"כ בני מרים גדולים היו ונכללו בגזירה.

אך האמת היא שלמרות שבני שבטם, שבט יהודה היו בכלל הגזירה של 'במדבר הזה יפלו פגריכם', בכל זאת בני כלב ומרים היו היחידים שבשבט שלא נכללו בה, וכמפורש בקרא (שם כ"ד), "וְעַבְדִּי כָלֵב עֶקֶב הָיְתָה רוּחַ אֲחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי וַהֲבִיאֹתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שָׁמָּה **וְזַרְעוֹ יוֹרִשֶׁנָּה**", וא"כ הדרא קושיא לדוכתא, מדוע בניה לא השתתפו בהלוויתה.

[ומה שיוכבד אמה לא היתה בהלוויתה, למרות שהיתה חיה באותן ימים, שהרי היתה מבאי הארץ, כדאיתא בסע"ר, א"ז שאלה, שיתכן ורק הזכירו את הזכרים, ועוד, שאולי משום צניעותה, שכל כבודה בת מלך פנימה, שאין דרכה של אשה להיות יצאנית, היא גם לא יצאה להלויית בתה].

עוד צריך הבנה וביאור, מה היה ההיתר של אהרן להטמא למרים, שהרי היה כהן גדול שאסור להטמאות אפילו לקרוביו.

ושמא ל"ל, שכיון שלא היה מי שיטפל בקבורתה, מלבד משה, שלא היה יכול לצאת לקוברה כיאות, על כן הרי דינה כמת מצוה שאין לו קרובים, שאפילו כה"ג מחויב להטמא לו לוקבורו, וצ"ע.

והיודע ביאור בזה, מדוע כלב ובניו לא השתתפו בהלווייה, וכן מה היה ההיתר של אהרן להטמא לה, נודה לו אם יודיענו, להגדיל תורה ולהאדירה.

26. וקצת צ"ב, שבילקוט שהבאנו למעלה איתא, שרק משה ואהרן ספדוה וקברוה, ואילו בפס' אמנם שהבאנו כאן כתוב, שגם בני אהרן הצטרפו עמם בהספד ובקבורה, ויתכן הוא ומדרשים חלוקים [שמצוי שהילקוט מביא שניהם].

והיודע ביאור בזה, נודה לו אם יודיענו, להגדיל תורה ולהאדירה.

27. ויעיין בכלי יקר (דברים כ' ו'), שכתב, "ויעתה הט אזנך ושמע, והנני מבאר כל זה בהצעה קטנה אשר כבר זכרנו בפרשת חוקת (במדבר כ' ב'), שבמיתת מרים חסרו המים, כי כל צדיק דומה למעין המתגבר, כדאיתא באבות (ו' א'), ומי שאינו מספידו כראוי, אינו מרגיש בהעדר מקור מים חיים, על כן דין הוא שיכזבו מימיו, וכן קרה לבנה במיתת מרים, שנאמר (במדבר כ' א') ותמת שם ותקבר שם, כי שם תמה קבורתה מיד, ונשכחה תיכף כמת מלב, ולא נאמר בה ויבכו אותה, זה ראיה שלא הספידוה, על כן חסרו המים"...".

לפרשת פרה אדומה, מה פרה זו מטהרת חטאים ונקראת חטאת וכל חטאת מכפרת עון, כך מיתתן של נשים צדקניות מטהרת ומכפרת עונותיהן של ישראל וכ"ש מיתתן של צדיקים שמכפרת".

וכעין זה מצאנו לגבי מיתת מרים, בירושלמי יומא ויק"ר ותנחומא שם, "אמר רב יודן בי רב שלום, למה סמך הכתוב מיתת אהרן לשיבור הלוחות [שבספר דברים, כשהתורה כותבת על שבירת הלוחות ועשית הלוחות שניות (י' א' - ה'), נכתב מיד בסמוך (פסוק ו'), "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם מֵת אַהֲרֹן..", למרות שאהרן מת קרוב לארבעים שנה אח"כ[19]], למלמד שמיתתן של צדיקים קשה לפני הקב"ה כשיבור לוחות". ובמד"ר כ"ח א' איתא על הנ"ל, "למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה, מה בגדי כהונה מכפרין, אף מיתתן של צדיקים מכפרת".

וכן לגבי בני אהרן, שמתו באחד לחדש הראשון, איתא בירושלמי יומא ויק"ר ותנחומא שם, "ולמה הוא מזכיר מיתתן ביום הכיפורים [וכביאורו של המהרז"ו שם, שפרשת 'אחרי' עוסקת בענייני יוה"כ], ללמדך שכשם שיום הכיפורים מכפר על ישראל, כך מיתתן של צדיקים מכפרת על ישראל".

ובענין תאריך פטירתה של מרים[20], עיין בהערה.

בחודש הראשון נסתלקתי – שמרים נסתלקה בחודש הראשון, הוא חודש ניסן.

שמרים נסתלקה בחודש הראשון, מפורש בקרא (במדבר כ' א'), "וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִדְבַּר צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם".

ועת הסתלקותה של מרים היה בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים, כדאיתא בסדר עולם רבא ט', "שנת הארבעים[21] היתה וראש חודש[22] ניסן היה".

ובענין מנין שנות חיי מרים, עיין בהערה[23].

ולמספד רב לא זכיתי – שמרים לא זכתה למספד רב, אלא מיד לאחר שנפטרה נקברה.

שמיד לאחר שמרים נפטרה קברוה, כדאיתא במד"ק כ"ח א', וכע"ז בירושלמי שם פרק ג' הלכה ט' (דף י"ט ב'), שדרשו את הפסוק (במדבר כ' א'), "...וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם", "סמוך למיתה קבורה"[24], ואיתא בילקוט מסעי ריש תשפ"ז (אות ט') ד"ה ע"ל, "...אבל כשמתה מרים, לא ספדוה ולא קברוה [ופשוט שהכוונה ברבים, וי"ג "לא ספדה ולא קברה"], אלא משה בראש ואהרן ברגל[25] והלכו וקברוה".

עוד איתא שם, "וכיון שראה משה כבודו ושבחו של אהרן, שמטתו נתונה ברומו של עולם, והקב"ה ומלאכי השרת מקיפין אותו וקשרו עליו מספד גדול, מיד היה יושב ובוכה, אמר, אוי לי שנותרתי לבדי. כשמתה מרים לא בא אחד מישראל אצלנו, אלא אני ואהרן ובניו[26] ועמדנו לפני מטתה ובכינו עליה וספדנוה וקברנוה...".

והטעם מדוע לא הספידו את מרים הספד רב, כפי ששורת הדין ונתנת, לנהוג עם צדקת גדולה. מה גם שהיו מחויבים לה הכרת הטוב מרובה, שבזכותה זכו למתנת הבאר, וכדלעיל, וא"כ היה לשיראל להספידה ולבוא לקבורתה. האמת היא שלכאורה אם מרים היתה מתה באופן אחר, בלא שהמתים יפסקו, בודאי שהיו ישראל גומלים לה חסד רב, וכולם היו באים להספדה ולקבורתה, אלא שמחמת השתלשלות הדברים, שמיד עם פטירתה פסקו המים, וכל הבא צמאו, לכך לא הספידוה וקברוה בגרם עם, אלא רק חלק מבני משפחתה[27], וכדאיתא בילקוט חקת תשס"ג (ד"ה קח [קמא], ובהוצאות החדשות, אות ק'), "הבאר היתה עולה בזכות מרים, ותמת שם מרים, מיד ולא היה מים לעדה. וכיון שנסתלקה הבאר, התחילו מתכנסין על משה ועל אהרן... והיו משה ואהרן יושבין ומתאבלין על מרים, אמר להם הקב"ה, בשביל שאתם אבלים ימותו בצמא, עמד וקח מטך והשקית את העדה ואת בעירם".

עוד שם, "דבר אחר, למה נסתלקה הבאר במיתת מרים, כדי שידעו הכל כמה היתה צדקת ויצטערו עליה רבים ויגמלו אתה חסד [אח מוצא צדיק שהוא מת, נועלין את השוק כדי שיצטערו עמו הרבים ויגמלו אתו חסד]. כך (כיון ש)מתה מרים, ומשה ואהרן עסוקין בה, וישראל מבקשים מים ואין מוצאין, מיד נתכנסו עליהם. כיון שראו אותם באין אמר משה לאהרן תאמר מהו כינוס זה, א"ל אהרן לא בני אברהם יצחק ויעקב הן, גומלי חסדים בני גומלי חסדים. א"ל משה, אי אתה יודע להפרש בין כינוס לכינוס, אין זה כינוס של תקנה אלא של קלקלה, שאלו היה כינוס של תקנה היו צריכים להיות בראשם שרי אלפים ושרי מאות וגו', ואתה אומר לגמול חסד הן באין, מיד הטיחו [ישראל] דברים כנגדו שנאמר וירב העם עם משה. כיון שראה משה ואהרן פניהם זעומות ברחו להם לאהל מועד... אמר להם הקב"ה [אין אבל] למשרתי צבור, צאו מכאן במהרה, בני מתים בצמא ואתם יושבים ומתאבלין על הזקנה".

ואכן לא דבר ריק הוא, שסיבבה השהגשה שלא יבואו כל ישראל להספדה לפני קבורתה, שבזכות זאת נלמדה וקבעה הלכה במ"ק כ"ח א', "ולא [מניחין את המטה] של נשים [ברחוב] לעולם מפני הכבוד. אמרי נהרדעי, לא שנו אלא חיה, אבל שאר בשמים מניחין. ר' אלעזר אמר, אפילו שאר הנשים, דכתיב וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם, סמוך למיתה קבורה".

וכן פסק הר"מ (פרק י"ב מהלכות אבל הלכה ה'), "אבל אין מניחים מטת האשה ברחוב לעולם, שזה גנאי לאשה, אלא סמוך למיתתה קבורתה". וכן פסק הטור באבה"ע סימן שנ"ד ובשו"ע שם.

אלא שיש לציין, שלענין הספד האשה פסק הר"מ שם, "ומספידים את הנשים כאנשים בכל מקום". וכתבו האחרונים, שכבר הוכיחו כן הראשונים ממגילה ל"ח ב' שרפרם הספיד את כלתו, ובר"ה כ"ה א' שרבן גמליאל הספיד את אמו של בן זזא הספד גדול. וכן פסק בטור אבה"ע סימן שד"מ, ובשו"ע שם סעיף ב', שנשים נספדות בין האנשים והחכמים כראוי להן.

סיפור ושאלה בצידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם פרש"י.

כל חבריו של אופיר ידעו, שממנו לא ניתן להוציא שבועה, הפחד משבועה היה טבוע בדמו, מילה זו היתה מחוץ ללקסיקון לשונו, וזאת גם בחוסר נעימות חברתית, ואף בהפסדים מרובים, ובכל המצבים, הוא לא נשבע!

יודעי דבר סיפרו, שהנהגתו זו ירש מאביו, יואב פארפארען, העובד כנהג מונית, שלמרות שבמקצוע זה, שבועה היא חלק מהשרות לנוסע בכל מקרה של ויכוח על מחירה של נסיעה, או ויכוח בין נהגים בשעות הבוקר המאוחרות, כשאין עבודה מצויה, בכל זאת אצל יואב, לא נשמע על כך מעולם.

מלבד הקפדה זו, לא ידעו יושבי הקרנות שום ענין והנהגה דתית, שיואב מקפיד על קיומם, המזוזות על פתח ביתו נשארו מבעל הדירה הקודם, בבית כנסת בקושי נראה ביום כיפור, ומצות הוא לא נראה סוחב לביתו, וודאי שסוכה אף לא בנה.

אך אופיר הכיר עוד שני מנהגים 'משונים' שאביו נהג בהם, האחד, בכל בוקר היה נכנס לחדר קטן שבבית, נועלו מבפנים לכשתי דקות, ומיד יוצא, כאשר תוכן החדר ומפתחו שמורים מכל משמר, ואף מבני הבית, והמנהג השני, שמסתפר רק במספריים, לא בסכין ולא במכונת תספורת.

תמיד הבין אופיר, שיש קשר של קיימא בין שני המנהגים, לבין הקפדתו הנוראה בענין שבועה, ושלושתם יחד, קשורים בקשר של עבותות העגלה, למה שכמעט בכל יום אומרים לו הוריו, שהוא שלא נשבע מעולם, אין לו מניעה, ולכן יגדל ל'ספר' גדול ומוצלח.

כשגדל והיה לאיש ולאחר שרכש את מקצוע הספרות, פתח סלון תספורות גדול, הוריו שמחו עד מאוד, וראו בזה סגירת מעגל מיוחדת, שהוא הצליח במקום בו נכשל אביו, ועוד באותו ערב הזמינוהו לביתם וסיפרו לו חלק מרכזי מסיפור חייהם.

וכך סיפר יואב, נולדתי בוורשא הבירה, בבית רחב וגדול ברחוב פולסקי, כאשר אבי הי"ד התפרנס בכבוד ומקצוע הספרות, תמיד היה תור להסתפר אצלו, כל הרבנים סמכו עליו שידע לספרם כדת וכדין, מעולם לא נזקקו להראות לו מה מותר ומה אסור, הוא הכיר כל אחד לפי תספורתו, עד כמה הוא יר"ש ומקפיד על ההלכות, גם על הלכות תספורת.

כשנולדתי לאחר ארבעה בנות, חשב אבי לקרוא לי בשמי, יואב יהודה, וזאת על שמו של יואב שר הצבא, שהיה מראשי הסנהדרין, וגיבור עצום, וקיווה והתפלל שאלך בדרכו, אכבוש את יצרי ואגדל לתלמיד חכם ומורא הוראה בישראל.

לצערו הגדול לא נמשכתי ללימודים, העונשים הקשים לא הועילו, ולאחר תעלול מיוחד שעשיתי, מצאתי את עצמי מחוץ לכותלי התלמוד תורה, וברירה רבה לא היתה לי, והייתי יושב ליד אבא ומביט ולומד את המקצוע.

תוך שבועות קצרים למדתי את המקצוע, ולאחר שאבי לימדני את הלכות תספורת, היאך לא להכשל באיסורים, ואף ניבחנתי אצל אחד הרבנים, התחלתי אף אני לעבוד כספר, וזאת בתנאי כפול, שבסיום יום העבודה אשתתף בשיעורים שניתנו בבית הכנסת ואקבל מעט מזון לנשמתי.

לאחר כמה שנים שנתמחיתי במקצוע כזקן ורגיל, עוררני אחד מחברי להצטרף לאחת מקבוצות החלוצים, ולעלות לארץ ישראל, ותוך זמן קצר שוכנעתי לדבר, לעלות וליישב את ארץ אבותינו, והסיבה המרכזית לדבר היתה, שבאותם שנים, שקדמו לעליית השלטון הנאצי בגרמניה, כידוע מצב היהודים לא היה במיטבו, ומאידך, תנועת הציונית ורעיונותיהם החלו להתפשט בין היהודים, וקנו שביתה בליבותיהם.

רגע הפרידה מהמשפחה הגיעה, עמדתי בנמל דנציג, ולפני עלותי אל האוניה השביעני אבי בשבועה חמורה שני שבועות, ואחת מהם היא, שבארץ ישראל אספר אך ורק במספריים, לא בשום כלי אחר, ולאחר מכן נפרדנו.

עוד באוניה 'נשכחו' ממני מורחות בית אבא, ובעלותי לארץ ישראל, כבר נהגתי כמנהגי החלוצים, שחלצנו מעצמינו כל קשר לתורה ומצוות, התגוררנו בעיר העברית הראשונה, תל אביב, ועשינו ככל העולה על ליבנו.

תוך זמן קצר פתחתי מספרה, ולמרות השבועה החמורה שנשבעתי, סיפרתי בכל מה שעמד לרשותי, החל במכונה וכלה בסכין, ולמרות כל זאת הצלחתי במספרה רבות, שנות הנסיון הרב שצברתי, לימדוני פרק מיוחד בניהול מספרה, ידעתי לקלוע לטעמו של כל מסתפר, לבצע את עבודתי על הצד הטוב ביותר.

בכל אותה תקופה, השתדלתי לשמור על קשר מכתבים עם הורי ככל שהתאפשר, לכה"פ פעם בחודש שלחתי מכתב בו סיפרתי מעט על הקורות עמנו, וכמובן שהשמטתי את מה שהיה עדיף שהורי לא ידעו, ובמכתבים ששלחו אלי חזרה, סיפרו אף הם על הקורות עמם, על אחיותי ואחי וכל מה שמסביב, ובכל מכתב ומכתב, אבי לא שכח להזכיר, במפורש או ברמז, את השבועה שנשבעתי.

באחד הלילות, בשכבי על מיטתי נחרדתי לראות את אבי בחלום, זקנו הארוך גדל ונתארך, וכולו הפך לבן, בגדיו לבנים ונקיים, מראה פניו כפני מלאך, אך עיניו כבויות ופניו כועסות, וכולו זועק, את מי אתה מרמה במכתבך, מה עם השבועה החמורה שנשבעת. ברגע הראשון נבלהתי עד אימה, מה המראה הזה אשר ראיתי, אך בחלוף כמה דקות, הרגעתי את עצמי, ש'חלומות לשוא ידברו', ולכך לא התייחסתי ברצינות לחלום.

למחרת בלילה נשנה החלום, וכאשר בלילה השלישי שב מראה החלום בו הוזהרתי, שאם לא אעמוד בשבועתי, אזי מרה תהא אחריתי, נבהלתי וחששתי לנפשי, וניסיתי להמשיך בעבודתי ולספר רק במספריים, ולאחר פחות מיום ראיתי שזה לא שייך, לא ניתן לספר כך, הלקוחות לא הבינו מה אני רוצה מהם, ולכן החלטתי למכור מיידית את העסק, ולרכוש מונית ולהתפרנס בה.

מאחר וחששתי לספר לאבי מה היה, הפסקתי לכתוב אליו, אך הוא המשיך במכתביו אלי, בהם הוא המשיך להזכיר לי על דבר השבועה הנוראה, וכך נמשך הדבר עוד כמה חודשים, עד שפרצה המלחמה הנוראה, שמאז נותק הקשר, וכפי שידוע לנו, נעלם יחד עם שאר בני המשפחה באחת המחנות, הי"ד.

כעת אתה וודאי מבין, הוסיף יואב לומר לאופיר בנו, מדוע בקטנותך סגרנו באופן פתאומי את המספרה, והתחלתי להיות נהג מונית, למרות הקשיים הגדולים בזה, וזאת ממה שלא יכולתי לעבור על השבועה, ולכך תמיד שאפתי שאתה שלא נשבעת על כך, תמשיך את המעגל המשפחתי, ותעשה את מה שנבצר ממני, לפתוח ולנהל מספרה.

באותו ערב, לאחר שאופיר שמע את כל הדברים, ויצא מבית אביו לביתו, כמעט איבד את הדרך מרוב ההרורים ומחשבות, מעולם לא ידע שסבו היה חרד עם זקן ארוך וגם היה ספר, ומה יכול להיות שהפריע לסבו, שבנו יספר אנשים רק עם מספריים ולא עם מכונה וסכין, עד כדי כך שהטריח את עצמו בכל מכתב להזכיר זאת, ולא נרגע עד שבתפילותיו הציליח לבוא לבנו בחלומו ולהזהירו, הרי לא יתכן שזה סתם.

טרדות היום יום דחו מעט את מחשבותיו והרהוריו, אך בכל פעם שהיו לו כמה דקות פנאי, מחשבותיו הטרידוהו שוב ושוב, עד שהחליט בליבו, שבאחד מביקורי הקרובים אצל הוריו, ינסה לפענח תעלומה זו, יחד עם התעלומה הנוספת שנוהג אביו, שנכנס בכל יום לכמה רגעים לחדרו השמור והנעול, ובליבו חשב, שיש קשר הדוק בין הדברים.

באחד הימים, כשאופיר עם משפחתו התארחו אצל הוריו, הבחין אופיר שאביו הולך לכיון חדרו, ובטעות נעל את הדלת כאשר עדיין לא היתה סגורה לחלוטין, כך שהנעילה מנעה את הסגירה המוחלטת, ונשאר חרך צר בין הדלת למשקוף. אופיר מיהר להתקרב חרש למקום, הציץ אל תוך החדר, ובלא לרצות, זעקת הלם והפתעה יצאה מפיו, הוא ראה את אביו החילוני הגמור, עומד בפינה ליד ארון מלא בספרים, עטוף בטלית ומעוטר בתפילין, כאשר ידו הימנית מונחת על עיניו.

כבר באותו רגע התחרט על הזעקה שהשמיע, אך את הנעשה לא היה ניתן להשיב, הוא נתפס בקלקלתו, ואביו, אף הוא נתפס בסודו הנצור שנתגלה לבנו, ברירה רבה לא היתה לאב, אלא קרא את בנו פנימה וסיפר לו את פשר הדבר.

את החלק הראשון של השבועה, אתה כבר יודע, וחלקה השני, נודע לך כעת, באותם רגעים של פרידה, השביעני אבי, שבכל יום ויום אניח תפילין בבית הכנסת, ולאחר המעשה הנוראי שבא בחלומי וכפי שסיפרתי לך, החלטתי לקיים את השבועה, ובניתי חדר זה בביתינו כבית כנסת, וכן אני מתעטף בטלית ומתעטר בתפילין בכל בוקר, וקורא קריאת שמע.

אם אתה רוצה ג"כ לטעום את טעמה של השבועה, הוסיף האב ואמר, תיטול את ידך ותניח את התפילין, בפעם השניה בחייך, פעם ראשונה בחמש עשרה השנים האחרונות, מאז הבר מצוה שלך.

לאחר שאופיר הניח את התפילין, הרגיש הרגשה מיוחדת של הנאה רוחנית, וביקש מאביו שירשה לו לבוא בכל בוקר מוקדם, להניח את התפילין ולצאת לעבודה.

קדושת התפילין נתנה את אותותיה באופיר, שתוך כמה חודשים החל להקפיד על קיום מצוות נוספות, כחבישת כיפה ולבישת ציצית במשך כל היום, ויחד עם בני ביתו החל להתחזק מעט, ובמשך הזמן החלו בשמירת שבת ככל שידעו ושמעו.

בבוקרו של יום, אופיר עמד במספרתו, סיפר כדרכו את היושב לפניו, כאשר כיפתו לראשו וציציותיו משתלשלות על מכנסיו, באותה שעה הלך הרב זלמן פרומרשערען, אברך בן תורה, ברחובה של עיר, וכשעבר אל מול פני המספרה, ראה בזוית עינו, יהודי עם ציצית, מספר יהודי אחר בתער, נורא נוראות, בכל העברת תער, נכשלים המספר והמסתפר בעשרות לאוויר דאורייתא.

הרב זלמן השיל מעליו את בישנותו הטבעית, נכנס למספרה, והחל לדבר בנעימות עם הספר הלבוש בציצית, בדבר ידיעותיו בהלכות תספורת, מה גבול ההיתר, והיכן נמצא הנפילה הגדולה שבאיסורים החמורים.

היות והרב זלמן נהג במעשיו אלו כנגד טבעו, סיבבה ההשגחה שיצליח במיוחד, כנגד הטבע והנורמאלי, ובסייעתא דשמיא מיוחדת הצליח לשכנע את הספר והמסתפר, שיותרו על התער, ויסתפרו בהיתר.

בסיומה של התספורת, כשראה הרב זלמן שהלבבות פתוחים, חשב בליבו ללמדם מעט דעת, את ההלכות הקשורות לתספורת, שאינם מנהגים וכיוצ"ב, שגם זה דבר חשוב מאוד, אלא איסורי דאורייתא מפורשים, שבכל תספורת שניצלים מהם, מקיימים עשרות מצוות עשה דאורייתא.

פתח הרב זלמן בדברי הרמב"ם בהלכות ע"ז, המבאר את טעם המצוות, שהיות ודרך כהני עובדי כוכבים היה להשחית זקנם, לכך אסרה התורה להשחית את הזקן, דהיינו, שלא לחתוך את שערות הזקן בתער, או במספרים כעין תער, אלא רק במספרים, באופן שהלהב לא יגע בבשר. והוסיף הרב זלמן, דע לך ידידי היקר, על כל תספורת ותספורת שאתה נמנע מלספרו בתער, זכית לקיים כמה וכמה מצוות דאורייתא חשובים, ובעבור זה תזכה לברכה רבה.

לאחר שהרב זלמן סיים למדם בינה, ביקש אופיר ממנו, אם יוכל להכנס שוב בעוד כמה ימים, וללמדו הלכות נוספות.

לא היו ימים קשים לאופיר, כאותם שלשה ימים שלאחר ביקורו של הרב זלמן, שלימדו את הלכות איסור השחתת הזקן, כל אותם העשרות שבאו באותם ימים להסתפר, התנה עמם אופיר, שיספרם כדת של תורה, כפי שלמד כעת לראשונה, ועם רובם נגרמו לו חוסר הבנות, עד שיצאו והלכו למספרה של אורן מעבר הכביש, ורק מתי מספר נשארו והסכימו לטענותיו ודרישותיו, להסתפר כפי מה שידע שמותר.

כל משפחתו וידידיו לעגו והציקו לו, על אשר הולך ומפסיד בידיו את פרנסתו המיוחדת, ואת המוניטין שרכש במשך השנים, היחידה שעודדה ודיברבה אותו לעמוד בנסיונות הקשים והמרים, כנגד כולם, היתה זו אשת החיל, שהתקדמה אתו בכל שלב ורוחני, ואף שמשה כמלאך האומר גדל.

לאחר כמה ימים, עם ביאתו של הרב זלמן, שמח אופיר לקראתו, וסיפר לו היאך עמד בכל הנסיונות בגבורה עצומה, והרב זלמן עודדו בדבר השכר העצום שיזכה עבור זה, ולבקשתו של אופיר, לימדו הלכה נוספת מהלכות תספורת, שהתורה מצווה אותנו, שבכל ראש יהודי, נשאיר את שער פינות הראש, שלא לספרן לחלוטין, אלא נשאירם בשיעור הניכר, להבדל מדרכם של הגויים עובדי עבודה זרה, ושיעור מקומם הוא, מהמקום שמַעֲגל השערות שמעל האוזן מתחיל להשתפע לצד הפנים, ומשם עולה בשיפוע עד הפינה העליונה במצח, שמתחברים שם שערות הצִדע עם שערות הראש.

אופיר החליט בליבו להפתיע את הרב זלמן, ולכך סיפר את כל שערות ראשו עד היסוד, לבלתי השאיר להם שריד, והשאיר רק את השערות היורדות כנגד האוזן ומקום הזקן.

כשראה הרב זלמן את מראהו של אופיר, נחרד, אוי, רבונו של עולם, מה עשית?! אופיר הסביר לרב זלמן שחשב שבתספורתו זו הוא מהדר ומחמיר, שמכלה את כל אחיזות הקליפות, אך לא ידע כלל שיש איסור בדבר.

הסבירו הרב זלמן, אופיר יקירי, מחשבותיך רצויים לפני הקב"ה כעולה וכקרבן, אך מעשיך רחוקים, וזאת מאונס חוסר הידיעה, שהרי ברור אילו היית יודע שאין חפץ ה' בתספורתך זו, ודאי שלא היית נוהג כן, נמצא שכוונת מעשיך היו לשם שמים, אך באופן זה נכשלת באיסור גילוח הפאות, במקום הסמוך למקום הפאות, ונמצאת חייב, ה' הטוב יכפר בעדך.

בשעה זו, קיבל על עצמו אופיר, לקבוע עיתים לתורה, להכנס פעמיים בשבוע לבית המדרש שהרב זלמן לומד בו, ולהתייעץ אתו בכל דרכיו ומעשיו, ולקיים את התורה על בוריה.

בכל אותה תקופה, עבר אופיר נסיונות קשים עד מאוד, הוא סרב לספר אנשים באופן האסור, ורק מעטים מבין אלפי לקוחותיו הקבועים שהיו לו עד התחזקותו, הסכימו להמשיך להסתפר אצלו באופן המותר, כל השאר לדאבונו ולצערו, המשיכו להסתפר באיסור אצל אורן הספר ממול.

גם את נסיון העוני והפרנסה עברו משפחתו של אופיר באופן טוב, התחזקו ממנו הרבה, וראו בזה הזדמנות לכפר על אותם שנים רבות שחטאו וקלקלו בתספורתיהם, ויחד עם זה, התחזקו עוד ועוד, למדו ושינו את אורח חייהם, לאורח חיים חרדי לחלוטין, המקפידים על קלה כבחמורה, וקובעים עתים לתורה, ואת ילדיהם העבירו למקומות לימוד בדרך ישראל סבא.

לאחר תקופת ההתחזקות, הבינו אופיר ומשפחתו, שבמצבם זה הם לא יוכלו להמשיך, ולכך החלו לחפש עבודה אחרת, שבה יוכלו להתפרנס בלא מלחמות יומיומיות, בלא חשש איסורים רבים ונוראים.

נפשו של אופיר נמשכה למלאכה שיש בה תיקון ויופי, ולכך רכש את מלאכת הרפדות, עשיית ריפוד מע"ג כסאות וספות, ותיקונם של מקולקלים וקרועים, ותוך זמן קצר השתלם במלאכה ובמקום מספרתו פתח מרפדיה, כאשר גם במלאכתו זו, נזהר ונשמר שלא להכשל ולהכשיל באיסור שעטנז, בבדי ריפוד המכילים צמר, ותפירתם בחוטי פשתן.

כשהיו באים אליו להחליף ריפוד יקר וחדש עקב כתמים וליכלוך, חשב תמיד, שכדאי לייצר הגנה מיוחדת על כסאות ריפוד, שתגן עליהם מפני הלכלוך, ולאחר שבירר וחקר ודרש, נודע לו שבארה"ב קיימת מכונה מיוחדת, המייצרת כיסויים מניילון עבה, מותאמים לכסאות ריפוד, ומגינים עליהם מכל לכלוך.

כשסיפר את דבר המכונה המיוחדת לרעיתו, התייעץ עמה, האם כדאי להם להשקיע ממון רב בקנייתה, ולנסות להתחיל לייצר כיסויים, שכיום אינם מיוצרים עדיין בארץ ישראל.

לפתע אמרה רעייתו, אינני בטוחה שזו דרך נכונה, אנו, שויתרנו על עסק מצליח ומכניס בכדי לקיים את המצוות כדת וכדין, ראוי שנתעסק רק בדבר שהוא גלאט לחלוטין, לא משהוא בדיעבד, הרגשת ליבי, שאין זה הנהגה ראויה ליהודי שומר תורה ומצוות, שיהא כל כך מגושם, עד שיקנה הגנה מיוחדת על ריפוד, לגרום לאנשים שישקיעו את תשומת ליבם בשמירה על הגשמיות ובריבוי זהירות בדקדוק עד כדי חששות רחוקים שחלילה תרד רמת הריפוד, משום מה זה מזכיר לי ציבור אחר, לא את הציבור שלנו, שומרי תורה ומצוות.

החליטו שניהם, ששאלה זו יעלה אופיר בפני הרב זלמן, שיכריע עבורו, האם הנהגה זו נכונה ורצויה, או שעדיף להמנע מכך ולוותר על התוכנית.

כששמע הרב זלמן את השאלה, הציע בפני אופיר, להכנס יחדיו לרב בית הכנסת, הידוע בגדלותו העצומה בתורה ויראה, שוודאי יסלול להם את הדרך אשר ילכו בה והמעשה אשר יעשו.

כששמע הרב את דבר השאלה, שמח עד מאוד ואמר לאופיר, שאין שמחה לפני הקב"ה, כשעה זו שבאים יהודים לשמוע דעת תורה בדברי הלכה, וחפצים רק לעשות את רצונו ית"ש, אשריך אופיר שאלו הם שאלותיך.

הוסיף הרב ואמר, ידידי היקר, הייתי מציע בפניך לשוב אלי לאחר שב"ק, כשכבר תספיק לסיים ללמוד את פרשתינו עם פרש"י, ותאמר לי אם עדיין יש מקום לשאלתך, שכמדומה לי שניתן להגיע לתשובה מתוך לימוד חשוב זה.

השאלה היא: מהיכן מפרשתינו ע"פ פרש"י, ניתן להגיע לתשובה על שאלתו של אופיר?

תשובה ל"סיפור ושאלה בצידו" משבוע שעבר:

בתשובה לשאלה, מנין בפרשתינו עפרש"י ניתן לפשוט את שאלתו של ר' זונדל, האם יצביעו בהנהלת הקהילה בעד הקמת מקום לאסיפת נערים שלא לדבר מצוה, כאשר גם בלא קולותיהם ההחלטה תעבור ותתקבל, ואם יצביעו בעד, בזכות זאת הנהלת הקהילה תעביר הצבעה בעד תוספת שמן למאור לבית הכנסת, שמחסורו גורם להתמעטות הלומדים. ניתן לפשוט שדאי שלא יצביע בעד הקמת מקום שלא לדבר מצוה, אף שאין הצבעתו מכריעה, וזאת מדברי רש"י כ"ג ב', עה"פ, "לא תהיה אחרי רבים לרעת ולא תענה על רב לנטת אחרי רבים להטת", וביאר רש"י, "ולא תענה על ריב לנטות וגו'. ואם ישאלך הנדון על אותו המשפט, אל תענני על הריב, דבר הנוטה אחר אותן רבים להטות את המשפט כאשר הוא, וקולר יהא תלוי בצוארי הרבים". מבואר בדברי רש"י, שגם כאשר אין נפק"מ בדעתו, בכל זאת מלמדת אותנו התורה שלא להיות אחרי הרבים לרעה, ומכאן ניתן לפשוט את שפקו של ר' זונדל, שלא יצביע יחד עם הפושעים והמורדים, אלו שפרשו מעץ החיים והלכו להם לחצוב בורות נשברים.

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם וטלפון
עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד לפקס' 9741115 - 972-8 +(24 שעות)
או לפקס 1-732-3634947 או למייל yaepstein@aol.com עד יום ב' בערב בלבד.

הפרסים לשבוע זה: "כל ספרי הלבוש", ו"כ.

עוד **שלושה זוכים נוספים**, כל אחד בספר **"להגיד - חומש המגידים"**, שמות ויקרא.
הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בצידו": שלושה זוכים, כל אחד ב**"ספר הישר"**, הוצאה חדשה
להערות, הארות ותגובות וכל עניני העלון, יש לפנות לפקס' הנ"ל.
לתרומות, הנצחות והפצה ניתן לפנות למערכת

שפות הזוכים לשבוע שעבר:
ברוייר ש.ז. – מודיעין עילית – פירוש בעל הטורים עה"ת, ב"כ.
חיון י. – בני ברק – אפיקי ים המפואר.
בהבוים י.ח. – קרית ספר – אפיקי ים המפואר.
שרייבר י. – בני ברק – אפיקי ים המפואר.
ליבוביץ ש. – קרית ספר – אפיקי ים המפואר.
אנגלרד י.צ. – בני ברק – אפיקי ים המפואר.
שטוזק נ. – ירושלים – משלי יעקב עה"ת.
כבהה ש. – בני ברק – משלי יעקב עה"ת.
הופנר י. – מודיעין עילית – משלי יעקב עה"ת.
הודעה נשלחה/תשלח לזוכים. (במהלך החודש הקרוב)

לתקופת נסיון, ניתן לקבל כל שבוע את העלון **בפקס** או **באימייל** (ללא תשלום). המעוניינים לקבלו, ישלחו את שמם וכתובתם בכתב ברור, בתוספת מס' טלפון לבירורים, לפקס המערכת או למייל: yaepstein@aol.com

הסיפור לא נכתב הלכה למעשה, ואין להסיק מסקנות הלכתיות או הנהגתיות מסיפור הדברים.

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל